

Magasan gépesített fakitermelési munkarendszerek vizsgálata

Sudár Ferenc János¹ – Horváth Attila László¹ – Szakálosné Mátyás Katalin¹

¹Soproni Egyetem, Erdőmérnöki Kar, Erdészeti-műszaki és Környezettechnikai Intézet

E-mail: SudarFJ13@student.uni-sopron.hu

Kulcsszavak: gépesítés-vizsgálat, kíméletesség, harveszter, forvarder, magasan gépesített fakitermelési munkarendszer

Bevezetés

A téma aktualitását az erdőhasználatokban is kialakult munkaerőhiány miatti fokozódó gépesítettség, valamint az erdőtörvény módosításban megjelent, örökerdő üzemmód adja.

Mindezek miatt fontos célkitűzés a magasan gépesített munkarendszerek környezetre gyakorolt hatásainak un. kíméletességének vizsgálata és a munka körülményeinek pontos leírása. A kutatás során a terepi méréseket megelőzte egy kérdőíves felmérés, a munkakörülmények és befolyásoló tényezők feltárása érdekében, amelyek segítségével irányadó adatok születhetnek a gyakorlat számára, másrészt későbbi hasonló vizsgálatokkal összehasonlíthatóvá válnak az eredmények.

Célok között szerepelt továbbá a hazai gyakorlat számára kézzelfogható adatok szolgáltatása az örökerdő üzemmódú erdőkben történő fahasználatokról, munkarendszerekről, feltáráshálózatokról, alkalmazandó és alkalmazható gépekről.

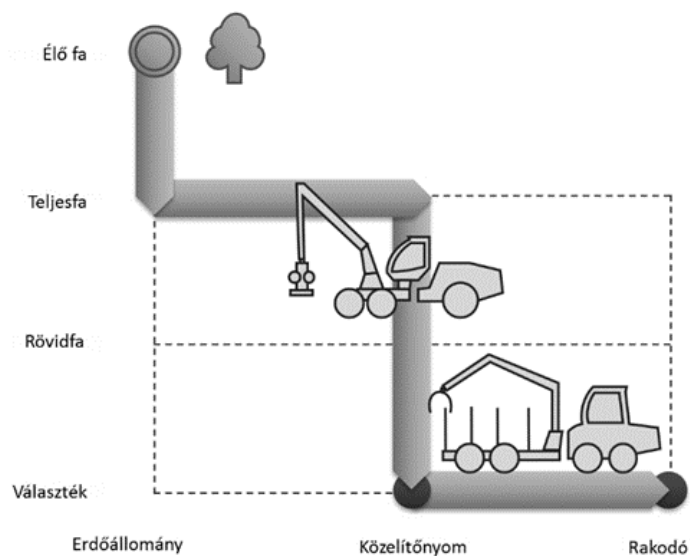
A kíméletességi vizsgálatok rövid áttekintése

A fakitermelési munkarendszereket ill. munkarendszer-változatokat eddig elvi vagy tapasztalati alapon kialakított "pontozásos" vagy "százalékos indexelési" módszerekkel hasonlították össze a kíméletesség szempontjából. Pontozásos az Ormos–Rumpf–Keresztes (1990) által alkalmazott módszer, és a Mihály (1993) által leírt súlyszámós értékelés is. Százalékos indexelési módszert dolgozott ki Suwala (2000), amely a fakárok indexét és a felső talajréteg kárindexét átlagolja.

A fakitermeléssel okozható károsítások azonban nem korlátozódnak a faállományra és a talajban okozott károkra. Gólya olyan értékelő rendszert dolgozott ki, amely az erdei környezet többi elemét is figyelembe veszi. A fahasználatok komplex minősítése végezhető el a „gyerítési eredménykontroll” módszerrel amelynek egyik eleme a kíméletesség vizsgálata.

A vizsgálat tárgya

A terepi felmérések a Herceg Esterházy Magánalapítvány Lékai Erdőgazdaságánál zajlottak. Néhány vizsgálat a Schwarzenbach és Langeck községhatár 1-5 ha-os magánerdeiben is történt. A mintaterületek a Borostyánkő-és Kőszegi hegységben, illetve a Hochstraß-i kavicsplatón találhatóak. A munkarendszer jellemzői közül kiemelkedően fontos a 45,5 fm/ha feltártság az erdészet területén, ami

1. ábra. Magasan gépesített fakitermelési munkarendszer

igen magasnak számít. Összehasonlításképpen megemlítendő, hogy a hazai erdőkben ez az érték 4 és 22 fm/ha között változik, átlagosan 7,2 fm/ha.

Az erdőfelújítás természetes úton történik, az újulat mindenhol jelen van, különböző koreloszlásban, és sűrűségben. A természetes újulat védelme érdekében fontos a vadállomány elviselhető szinten tartása, amelyet intenzív vadászattal valósítanak meg. A munkarendszert az *1. ábra* mutatja.

A vizsgálat során a mintaterületeken mért adatok:

- Közelítőnyom távolság alul, felül;
- Mintaterület hossza mindkét oldalon;
- Fafaj, darabszám, mellmagassági átmérő, famagasság,;
- Törzssérülés, sérülés nagysága, közelítőnyom mélysége.

A feldolgozáshoz készült egy kiértékelő táblázat (*2. ábra*), amely tartalmazza az összes mért adatot. A kiértékelés minden esetben Microsoft Office Excel programmal valósult meg a használhatóság megkönnyítése érdekében. Minden oldalon egy mintaterület adatai, és azok kiértékelése látható, így könnyen áttekinthető és minden egyes mintaterület önmagában is minden szempontból értékelhető. Egy-egy kitermelés végén egy oldal összegzi a mintaterületek adatait.

Sudár Ferenc János Kíméletes fakitermelés - Jegyzőkönyv 2017.07.21.
2740

2 mintaterület

B						EF						Nettó fatérfogat						Sérülés mérete					
D	H	S	A	V(b)	V(vas)	D	H	S	A	V(b)	V(vas)	D	H	S	A	V(b)	V(vas)	D	H	S	A	V(b)	V(vas)
cm	m	cm	m ²	m ³	m ³	cm	m	cm	m ²	m ³	m ³	cm	m	cm	m ²	m ³	m ³	cm	m	cm	m ²	m ³	m ³
8,0	10	0	0,005	0,032	0,025	16,0	16	0	0,020	0,176	0,144	25,5	18	0	0,051	0,554	0,490	0,0	0	0	0,000	0,000	0,000
10,0	10	0	0,008	0,032	0,025	19	0	0,049	0,493	0,413	22,5	17	0	0,040	0,406	0,354							
11,5	12	0	0,010	0,076	0,060	16,0	16	0	0,020	0,179	0,148	11,0	16	0	0,010	0,087	0,072						
7,0	9	0	0,004	0,022	0,017	17,0	17	0	0,023	0,210	0,174	9,0	12	0	0,006	0,046	0,036						
15,5	15	6	0,019	0,165	0,137	12,5	14	0	0,012	0,101	0,082	21,5	17	0	0,036	0,369	0,320						
						21,5	18	0	0,036	0,350	0,292	17,5	17	0	0,024	0,239	0,205						
						16,0	17	0	0,020	0,185	0,154	10,0	14	25	0,008	0,064	0,052						
						20	18	0	0,031	0,297	0,247	15,0	16	0	0,018	0,165	0,139						
						13,0	14	6	0,013	0,109	0,089												
						15,0	15	9	0,02	0,15	0,12												

Mért adatok	Számított adatok	Számított Fafaj-adatok	Számított állományadatok
Sérült fák százalékos aránya	Körlap szerinti elegyarány	Sérülések darabszáma összesen	Körlapok területe összesen
		Bruttó fatérfogat összesen	Nettó fatérfogat összesen

Σ	1	0,046	0,344	0,278	2	0,243	2,250	1,867	13	0,193	1,930	1,669	0	0,000	0,000	0,000
%	20	9,55			20	50,5			13	40,0			0	0,0		

Mintaterület nagysága	19,0	23,0	16,0	17,0	404
m ²					
s=					37,5
nyom					17,4
%					
Oldalhosszak					0,000
Terület					
Félkerület Héron képletéhez					
Fix közelítőnyomok térfoglalása az állományban					
Közelítőnyom távolság	16,0	17,0	t=	16,5	m
Közelítőnyom mélység	0,0	1,0	m=	0,5	cm
Törzsszám	n=	570	db/ha		
Törzssérülés aránya	S=	17	%		
Fatérfogat	V(b)=	112,0	m ³ /ha		

2. ábra. Az adatok feldolgozásához használt sablon

Eredmények

A kíméletességi vizsgálatok egyik legfontosabb szempontja a dolgozókat érő hatások vizsgálata. A kézi motormanuális fakitermelésnél minden 16.000 m³ kitermelt fára jut egy baleset. Ha hozzávesszük a tény, miszerint az eltitkolt esetek ennek háromszorosa kiderül, hogy 5333 m³ fára jut egy baleset (Horváth, 2007). A 2014-es Svájci tanulmány szerint 8.959 m³ motorfűrészsel kitermelt fára jut egy baleset, ezzel szemben a magasan gépesített munkarendszerek esetén ez az adat 152.756 m³/baleset. Hatalmas különbség ad tehát, ha összehasonlítjuk a kézi motorfűrész és a gépi pl. harveszteres fakitermeléseket. A balesetek 17-szer gyakrabban történnek meg a kézi fakitermeléseknél.

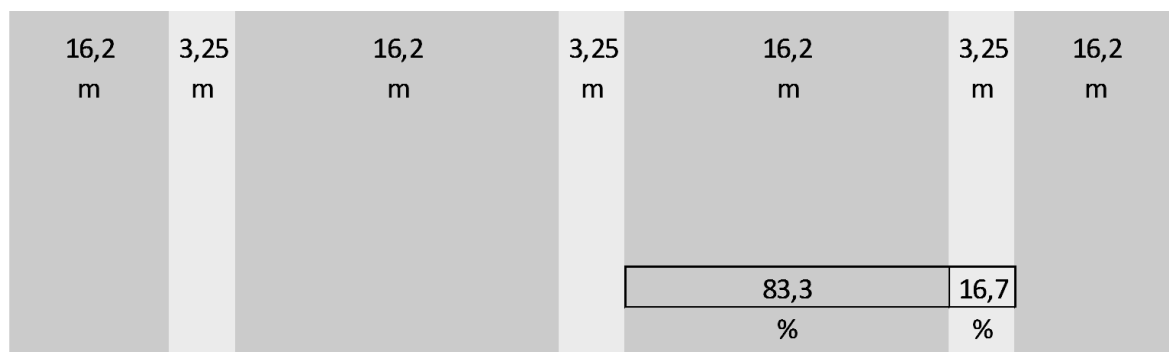
A törzssérülések vizsgálatának eredménye várakozásainknak és a szakirodalomnak megfelelően alakult, miszerint a vékonykérgű bükk, lucfenyő és jegenyefenyő magasabb százalékban sérül, míg a durvakérgű tölgy, vörösfenyő és erdeifenyő alacsonyabb mértékben. Ha a bükk első kiugró adatától (1. táblázat), eltekintünk 7,8% az eredmény, tehát így is a lucfenyő és a jegenyefenyő mellé sorolható. A vöröstölgyről kevés adat gyűlt össze, így nem vonható le következtetés.

1. táblázat. A sérülések összesítése fafajra, kitermelésre lebontva

Kitermelés	Fafaj						
	B	LF	JF	EF	KTT	VF	VT
	Sérülések százalékban						
Schwarzenbach	32	13	15	2	0		
1735, 1736	0	0					
1737, 1738	0	0				0	0
1743	13	6				8	
1707	2	4		3	0		
1734	8	7	0			4	
1705	14	27		11		0	
1740	10	2				0	
1743, 1744	13	6				8	
2740	10			8	8		
Átlag	10,2	7,2	7,5	6,0	2,7	3,3	0,0
	%	%	%	%	%	%	%

A közelítőnyom hálózat vizsgálatának eredménye (3. ábra), hogy az átlagos közelítőnyom-távolság 16,2 m, a legkisebb átlagtávolság egy kitermelésnél 14,4 m, a legnagyobb 18,4 m volt. Az átlagos közelítőnyom szélesség 3-3,5 m. Megállapítható, hogy a kutatási területeken átlagosan az erdőállományok 16,7%-át teszi ki a közelítőhálózat.

A közelítőnyomok mélységének mérése is megtörtént, amely alapján megállapítható, hogy 1-2 cm-nél mélyebb csapa ott alakul ki, ahol a lejtés megnő (20° felett), ahol a munkát alacsonyabb teherbírású talajon végezték, és nem volt elég vastag a gallyszőnyeg.

3. ábra. Közelítőnyom hálózat

Figyelemre méltó információt szolgáltatnak a magasan gépesített fakitermelések vizsgálata során kapott, költségekre vonatkozó szakirodalmi adatok:

„A vizsgált harveszterek átlagos üzemóraköltsége 14.040 Ft. A gépekkel végrehajtható fakitermelés átlagos fajlagos költsége 1.318 Ft/m³. A 2.000–2.500 Ft/m³ körüli forwarderes közelítési költséggel az összköltség 3.500–4.000 Ft/m³ -re tehető.” (Horváth, 2015)

Összefoglalás

Kérdőíves felméréssel a harveszterrel végzett fakitermelések munkaminőségét befolyásoló tényezők feltárása történt. A környezeti tényezőkön kívül további részletekre is kitértek a válaszadók. A magyar válaszok alapján egyértelműen kikristályosodik két súlyos probléma: az erdészeti szakoktatás alacsony színvonala, illetve az erdészeti vállalkozások alulfizetettsége.

A kutatás gerincét a 71 mintaterületen 10 fakitermelés kéméletességi vizsgálata adta. Nagy hangsúlyt fektetődött a körülmények rögzítésére, így a kapott értékek összehasonlítási alapként szolgálhatnak. Csupán 2 mintaterületnél tapasztaltunk kritikus, 10 cm-nél mélyebb közelítőnyomot (talajsérülést). Köszönhetően a talaj épségének a gyökérszőnyeg sem szenvedett nagyobb, számadatokkal jellemezhető sérülést. A közelítőnyomok kialakításából adódóan elég hely van a gépek mozgásához, így tősérülés sem fordult elő. 30-40%-os erélyű gyéritések után körülménytől függően a törzssérülés 0-19% volt. Átlagosan 8-9% volt a sérült fák aránya.

Összességében megállapítható tehát, hogy a vizsgált területeken – köszönhetően a megfelelően megválasztott gépeknek, jól kialakított hálózatnak és munkarendnek – nem tekinthető kéméletlen megoldásnak a magasan gépesített harvesztert és forwardert alkalmazó fakitermelési munkarendszerek használata.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány/kutató munka a „Fenntartható Nyersanyag-gazdálkodási Tematikus Hálózat – RING 2017” című, EFOP-3.6.2-16-2017-00010 jelű projekt részeként a Szechenyi2020 program keretében az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Irodalom

FÜRST ESTERHÁZY'SCHE PRIVATSTIFTUNG LOCKENHAUS (2017): Forstwirtschaft auf 5.500 ha Waldfläche [Online] / Fürst Esterházy'sche Privatstiftung Lockenhaus. - 2017. 09 01. - <https://www.esterhazy-lockenhaus.eu/wirtschaftsbereiche/forstwirtschaft/>.

HORVÁTH S. (2007): Munkabalaeseti körkép az erdőgazdálkodásban 2002-2006 / Dől a fa, munkavédelem és munkaügy az erdőgazdálkodásban. - Sopron : Nyugat-magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar Erdővagyon-gazdálkodási Intézet.

GÓLYA J. (2003): Munkarendszerek környezeti elviselhetősége [Könyvrészlet] / Fakitermelési munkarendszerek gyéritésekben / Sopron : Nyugat-Magyarországi Egyetem.

- HORVÁTH A. L. (2015): Tézisek [Könyvrészlet] / Többműveletes fakitermelő gépek a hazai lombos állományok fahasználatában / szerző László Dr. Horváth Attila. - Sopron : Nyugat-magyarországi Egyetem.
- SZILY A. (2012): Fakitermeléssel okozott károk [Könyvrészlet] / A fakitermelés kíméletessége a Mecsekerdő Zrt.-nél - Diplomadolgozat / szerző Attila Szily. - Sopron : Nyugat-magyarországi Egyetem (Sopron). Erdőmérnöki Kar (Sopron). Erdészeti-műszaki és Környezettechnikai Intézet (Sopron).
- ZIESAK, M. - ROMMEL, D. - KÜHNE, K. - ZABEL V. FELTEN, A (2014): Volkswirtschaftliche Beurteilung zur Förderung der Walderschliessung in der Schweiz. - CH-3052 Zollikofen : Bundesamt für Umwelt (BAFU), Berner Fachhochschule BFH, Hochschule für Agrar-, Forst- und Lebensmittelwissenschaften HAFL, 2014. Augusztus 4.
- KWF (2016): 17. KWF Tagung [Online] / Mechanisierte Nadelschwachholzernte mit Raupenharvester und Kombiaggreat; Rücken mit Tragschlepper. - 2016. - <http://www.kwf-tagung.org/kwf-tagung/fachexkursionen/programm/3-1-1-ttw-kombiagg.html>.
- KATONA K. ET AL (2009): A folyamatos erdőborítás és a vadállomány harmonikus kapcsolata a Pilis-tető bükkösein [Folyóirat] / Erdészeti lapok. - 2009. Július-augusztus. - old.: 240-242.